

Geïntegreerde literatuurbeschouwing

Van Ostaijen in de klas

Frank Verbeeck

Wie van literatuur houdt, is vaak opgetogen met tekstuitgaven waarbij de annotaties de lezer verbluffen met onvermoede ophelderingen. De verleiding om leerlingen enigszins te confronteren met dergelijk filologisch speurwerk is groot: niemand zal de verrijking in vraag stellen, zeker nu men links en rechts kritiek hoort op de oppervlakkige cultuurkennis van jongeren. Er zijn dus argumenten voor het leergesprek met een grote hoeveelheid bio-bibliografische gegevens als leerstof. Deze methode creëert bovendien de idee van degelijkheid en het leerproces is eenvoudig te toetsen met de traditionele overhoring. Veilig lesgeven.

Een van de belangrijkste doelen van het taalonderwijs is echter de leerlingen vlot en efficiënt leren communiceren in de standaardtaal. Dat is geen eenvoudige opdracht. Ook zijn we er ons van bewust dat creativiteit vaker gestimuleerd moet worden, zeker in een tijd waarin de expressievakken in sommige studierichtingen afgeschaft zijn en in andere tot een minimum beperkt.

Lessen over Paul van Ostaijen lijken uitermate geschikt om aan deze behoeften te voldoen: leerlingen kunnen naar voordrachtsessies luisteren, zelf de gedichten voorlezen, acteren, over interpretaties discussiëren en eventueel in dezelfde stijl gedichten uit hun potlood wringen. Deze laatste activiteit was tijdens het herdenkingsjaar zelfs het onderwerp van een interscolaire wedstrijd. Gecommuniceerd wordt er zeker en als het meezit in de standaardtaal. Leuk en zinnig lesgeven, waardoor leerlingen creatieve taalgebruikers worden.

Een (meer) uitgebreide lectuur van het oeuvre van Van Ostaijen leert ons dat de louter communicatieve methode een verkeerd beeld kan schetsen. Gedichtjes schrijven in dezelfde stijl - zoals bij die wedstrijd - is net

zo absurd als leerlingen passer en meetlat geven met de opdracht een werkje te maken geïnspireerd door schilderijen van Kandinsky. Alsof *Über das Geistige in der Kunst* niet bestond. Alsof de essays en het overige prozawerk van Paul van Ostaijen niet bestonden. Deze auteur is geen dichter van vrolijke versjes met een prachtig klankenspel.

De filologische methode dan maar? Toch de communicatieve methode? In de lesontwerpen die ik in dit artikel voorstel¹, is gezocht naar een tussenoplossing. Kritische geesten kunnen nu al opmerken dat zo iets ook een beperking is, en zij hebben daar bovendien nog gelijk in: het grote gevaar is dat veel van alles uiteindelijk weinig van iets wordt. Tussenoplossingen hebben vaak iets verdachts: een geforceerde

synthese, een karakterloze middenweg. Toch lonen zij de moeite. Meer dan ooit moet hier ernstig over de doelstellingen per les worden nagedacht. Als dat gebeurd is en als u bovendien de leerlingen op de hoogte brengt van wat zij zullen oefenen, dan zitten we al een eind op de goede weg.

Taalvaardigheden zijn geen geïsoleerde verschijnselen. Er zijn argumenten om de vaardigheden geïntegreerd te oefenen: de integratie gebeurt ook in de realiteit. In de lesontwerpen werd er gestreefd naar een zo groot mogelijke variatie aan activiteiten. Ten slotte zijn de werkbladen zo opgesteld dat de leerlingen bovendien een informatie-

pakket meekrijgen om in hun culturele bagage te stoppen. De doelgroep van al deze lessen is de derde graad aso en taalrichtingen in het tso.

LESSENREEKS 1: DE POËZIE VAN HET NACHTLEVEN

Het belang van duidelijke doelstellingen in geïntegreerd literatuuronderwijs vindt u in de volgende opsomming uit de lessenreeks *De poëzie van het nachtleven*.

DOELSTELLINGEN

- 1 Spreken
 - de leerlingen kunnen hun ervaringswereld objectief beschrijven;
 - de leerlingen kunnen hun ervaringswereld kritisch beoordelen;
- 2 Creatief schrijven
 - de leerlingen kunnen het huidige uitgaansleven poëtisch evoceren;
- 3 Luisteren
 - de leerlingen kunnen beluisterde teksten evalueren;
- 4 Lezen
 - de leerlingen kunnen teksten analyseren en vergelijken:
 - Paul van Ostaijen: *Music Hall* (uit: *Music Hall*)
Music Hall (uit: *Bezette Stad*)
Brief aan Emmeke Clément (1922)
 - Paul Mennes: *Tox* (fragment)
- 5 Taalbeschouwing
 - de leerlingen kunnen vragen met betrekking tot grammaticaliteit en stilistiek beantwoorden;
- 6 Ontwikkelingspsychologie
 - de leerlingen kunnen hun uitgaansrituelen objectief beschrijven en relativeren;
- 7 Literatuur
 - het contrast tussen zakelijke en literaire benadering van een onderwerp;
 - het contrast tussen de dandyachtige en dadaïstische benadering van het uitgaansleven als literaire arena (*Music Hall* vs. *Bezette Stad*);
 - de literaire verwoording van gebroken illusies.

Het is duidelijk dat een les waarin deze doelen bereikt moeten worden, langer duurt dan één lesuur. Hierbij wordt niet alles gezegd over Van Ostaijen. Het humanitaire expressionisme, de nagelaten gedichten en de grotesken bijvoorbeeld worden niet behandeld. Wel krijgen de leerlingen op werkbladen (zie verder) meer dan voldoende basisinformatie over Van Ostaijens debuut en het contrast met zijn markante dichtbundel *Bezette Stad*. Ook is er een (beperkte) gelegenheid om aan te tonen dat hij meer was dan dichter, al is het hier maar aan de hand van een brief waarin hij zijn innerlijke crisis verwoordt.

Uitgaan is belangrijk in de wereld van adolescenten. In deze les wordt niet geschoolmeesterd over mogelijke gevaren; wel verwoorden de leerlingen hun ervaring met deze speciale droomwereld. Dat kan gaan van de fascinatie zoals in *Music Hall* tot de wurgende hand van *Bezette Stad*. Een representatief fragment uit Paul Mennes' *Tox* zorgt voor interessante vergelijkingen: de 20ste eeuw worstelt duidelijk van in het begin met dezelfde problematiek van leegte en zinloosheid. De kritische evaluatie van het uitgaansmilieu is een zinnige activiteit in de ontwikkelingspsychologie van jonge volwassenen.

Laten we even bekijken hoe de doelstellingen gerealiseerd kunnen worden. De zakelijke en creatieve schrijfo opdracht zijn instapactiviteiten. Onder geen voorwaarde wordt de leerlingen gevraagd om de stijl van (de vroegste) *Music Hall* te kopiëren (zie opmerking hierboven). Zij hebben trouwens bij het begin van de les het voorbeeld niet voor zich. In deze les vindt men zowel communicatieve training als literaire vorming. De tussenoplossing.

LESVERLOOP

Activiteit 1

De leerlingen moeten in een monoloog van hooguit twee minuten een objectieve beschrijving geven van aspecten van het uitgaansleven. U controleert of zij weten wat er met objectiviteit bedoeld wordt.

De klas wordt in groepjes verdeeld. Elk groepje kiest een onderwerp:

- beschrijving discotheek;
- beschrijving kledij van het publiek;
- beschrijving (voorspelbare) handelingen van het publiek;
- beschrijving muziek.

De leerlingen krijgen enkele minuten bedenktijd. U controleert uiteraard of zij de standaardtaal spreken. Een lid van elk groepje brengt verslag uit. Het kan heus geen kwaad wanneer er onderwerpen meer dan een keer aan bod komen.

U vraagt hun wat deze beschrijving zo zakelijk maakt. (Men refereert aan een objectief waarneembare werkelijkheid. Van elke uitspraak kan men de waarheidswaarde toetsen. Er is bijvoorbeeld geen sfeerscheping en evaluatie.)

Activiteit 2

Voor de volgende opdracht moeten de leerlingen het uitgaansleven poëtisch evoceren. U geeft geen voorbeelden, wel technieken. U controleert bijvoorbeeld wat zij nog van poëzie weten: hoe zij met klanken kunnen spelen (rijm), met ritme (metrum en strofenbouw),... Het gedicht hoeft niet traditioneel te zijn. Ook illustreert u hoe zij door associatiepatronen (bijvoorbeeld het straaldiaagram) tot betekenisverdichting kunnen komen.

De leerlingen werken aan de gedichten. Dat mag in groep, ook al is de idee van groeps-

lyriek wat bedenkelijk. (Lyrische arbeid in de klas, zo tussen wiskunde en lichamelijke opvoeding in, is dat ook.) Als steuntje voor de muzikale component van poëzie kunt u hedendaagse (instrumentale) dansmuziek draaien. Dat is dan ook het enige extra materiaal dat u voor deze les eventueel nodig hebt: een cassette met dancetracks. De kans is wel groot dat de leerlingen een raptekst uit hun pen toveren.

Verdienstelijke resultaten worden voorgelezen. De overige leerlingen geven een geargumenteed oordeel.

Activiteit 3

De leerlingen krijgen een fragment uit *Music Hall* (uit *Music Hall*, Van Ostaijens eerste bundel, p. 9-13 in de uitgave van Bert Bakker).

Luisterlezen: mocht u over voordrachtalent beschikken, dan leest u het fragment voor, terwijl de leerlingen de tekst lezen. Eventueel laat u die taak over aan een leerling van wie u weet dat hij/zij er bedreven in is. Een matte voordracht is in elk geval uit den boze: dan wordt de tekst beter stil gelezen.

De vergelijking met eigen werk:

- Wat herkennen de leerlingen in deze tekst?
- Zijn er ook overeenkomsten qua vorm?
- Hoe wordt het uitgaan hier beoordeeld?

Tekstanalyse: vragen op het werkblad, deel 1. Mogelijke antwoorden:

- a Er zijn diverse eindrijmklanken (bijvoorbeeld...). Het metrum is niet regelmatig.
- b De zinsbouw is normaal. Af en toe is de spelling afwijkend, bijvoorbeeld *senten*, *fatsoenlik*,...
- c Zij lijken één grote massa, er is verbondenheid: *Het zwijgen wordt de éne stem / Van dit één hart...* of *Broeders van mij...*
- d Het intermezzo toont aan dat de dichter

zich stoort aan de oude bokken die de cabarets afdweilen op zoek naar een jong blaadje.

Ten slotte leest u de literaire achtergrondinformatie op het werkblad, deel 2.

Activiteit 4

Naar alle waarschijnlijkheid bent nu nu aan een tweede lesuur toe. U vraagt de leerlingen waarover de vorige les ging, wat zij nog over Van Ostaijen weten en waarover zij zelf een gedicht schreven. Misschien waren er bij het eigen werk al teksten met een kritische toon: wat zijn de minpunten van ons uitgaansleven? wat is de opinie over de inrichting van discotheek; de kledij van het publiek; de (voorspelbare) handelingen van het publiek; de muziek?

Het is niet de bedoeling dat de uitgaanspret bedorven wordt, wel dat men kritisch leert denken. De leerlingen moeten in staat zijn om van iets te genieten, ook al kunnen zij er de minpunten van opsommen.

Activiteit 5

Iemand die zijn uitgaansgelegenheid wel héél cynisch bekijkt, is de verteller uit *Tox* van Paul Mennes. Uiteraard gaat het hier niet om een music hall, maar om een moderne discotheek.

De leerlingen lezen de tekst (p. 18-23) in stilte. Wanneer zij daarmee klaar zijn, bespreekt u met hen volgende vragen:

- (inhoud) Wat is de *beeldbar*? Wat is *ego*? Wat is een *Mister Cash*? Wat zijn *Dachaus en Fall-outs*?
- (taalbeschouwing) Welke woorden benadrukken het cynisme van de beschrijving?
- (vergelijking) Wat zijn de verschillen met Van Ostaijens tekst (op taal en vorm na)? (Bijvoorbeeld hier geen enthousiasme meer, geen broederschapsgedoele,...

wel lusteloosheid,...) Wat zijn de overeenkomsten? (Bijvoorbeeld beeldcultuur: film bij Van Ostaijen, televisieschermen hier; de oude heer met senten en Mister Cash,...)

uit de *Zelfbiografie*: "Drie boeken uitgegeven: *Music-hall*, *Het sienjaal*, *Bezette stad*. Misschien is ook dit slechts massahipnose. Wie kan bewijzen dat hij deze boeken heeft gelezen. Laat staan: begrepen. God bewaare: begrepen. Ik zelf heb ze niet begrepen."

Activiteit 6

De tekst van Paul Mennes biedt ruimte voor een klasgesprek:

- Wie heeft zijn uitgaansplek ook al zo beoordeeld? Wie is er nog steeds gefascineerd?
- Is hier nog sprake van geloof en overtuiging? Waarom die houding bij Mennes? Wat is het verschil tussen 1915 en nu?
- Zou je na lectuur van dit fragment je oordeel van bij het begin van de les wat aanpassen of niet?
- Kun je aanvaarden dat mensen zo cynisch reageren? Waarom denken zij zo?

Activiteit 7

Lectuur brieffragment (werkblad, punt drie). Weten de leerlingen wat (*D*) en (...) betekenen? De vragen worden besproken. Mogelijke antwoorden zijn:

- a Hij is het enthousiasme en de creatieve impuls van zijn vroegere werk kwijt.
- b Hij verkeert in een crisis en ervaart het einde van zijn begrip en mogelijkheden.

Als aanvulling kunt u het volgende citeren

Activiteit 8

De totale crisis werd uitgedrukt in *Bezette Stad*. Ook daarin een evocatie van een music hall. Het fragment is van dit werk het vijfde en laatste deel. (*Boem paukeslag* staat in deel 2).

De vergelijking met de vorige teksten:

- Zijn er overeenkomsten qua vorm met de eigen gedichten van vorige les?
- Zijn er overeenkomsten qua inhoud met de tekst van Mennes (of van klasgenoten)?

Tekstanalyse: vragen op werkblad, punt 4. Mogelijke antwoorden:

- a Paul van Ostaijen breekt met alle traditie. Toch is er een verbluffend klankenspel (alliteraties, rijm) en een visueel ritme (ordening bladspiegel).
- b Bijvoorbeeld *wegzinken*, *verzinken*, *gezonken*, *wurg*.
- c Neen, de enige band is de gemeenschappelijke ondergang.

Ten slotte leest u de literaire achtergrondinformatie (werkblad, punt 5).

WERKBLAD

1 Music Hall (geschreven in de zomer van 1915, fragment)

Beantwoord de vragen:

- a Hoe wordt er met klank en ritme gespeeld?
- b Wat valt er op bij het taalgebruik?
- c Hoe worden de mensen voorgesteld die naar de vertoningen kijken?
- d Is alles daar rozengeur en maneschijn?

2 Paul van Ostaijen 1916

Van Ostaijen schetst in zijn eerste bundel *Music Hall* stadsbeelden, onder andere van een uitgaansgelegenheid. Dat is nieuw in de Vlaamse literatuur. Hier is een jongere aan het woord die zijn directe omgeving en ervaring poëtisch tracht te verwoorden: oerdegelijke adolescentenpoëzie. Die eerste bundel wordt daarom ook **dandyistisch** genoemd: de - soms bombastische - gedichten van een jonge trendsetter, een relativiserende poseur. Het is duidelijk dat hij gefascineerd is door het nachtleven, maar toch toont hij de nodige scepsis.

De vorm van de gedichten is niet traditioneel, maar ook niet echt nieuw te noemen. Dergelijke poëtische experimenten vonden wij bijvoorbeeld ook terug bij Gezelle.

3 Fragment van een brief uit 1922 aan Emmeke Clément

"(D)e innerlijke crisis word ik (...) weer beter gewaar. Krisis die naar een oplossing wil, maar er niet toe komt. Met het eerste elan is het nu uit. La toute jeune jeunesse is nu voorbij. En dikwijls voel ik dat als een groot verlies. (...) Was wird werden? Wat zal ik worden? Kapitale vraag, waarop ik sedert een half jaar geen antwoord weet. Ben ik een puberteitsbegaafdheid? En is dat wat ik kunst meende ten slotte niets meer dan de overvloed van de eerste orgasmedrift? - Mijn toestand omschrijven kan ik niet meer. (...) Maar hier sta ik nu met volledige skepsis tegenover mijn eigen mogelijkheid.

(...) Lieve, mij ontbreekt veel thans, en niemand kan mij helpen. Hoe zal het einde zijn. - Alle leven is vreemd. Mijn moeder, gij, Stan, allen zijn mij als vreemdelingen. Ik versta niemand nog. - Wanneer vind ik tot anderen weer een voor mij begrijpelijke verhouding."

- a Wat bedoelt de auteur met puberteitsbegaafdheid?
- b In welke toestand verkeert hij nu?

4 Music Hall (geschreven in de zomer van 1920, fragment)

Beantwoord de vragen:

- a Hoe wordt er met klank en ritme gespeeld?
- b Welke woorden roepen ondergang op?
- c Voelen de mensen zich nog verbonden?

5 Paul van Ostaijen 1921

In dit jaar verschijnt de derde bundel *Bezette Stad*. Hierin verwoordt de dichter de zinloze chaos die hij ervoer, zowel in zijn privé-leven als in het bezette Antwerpen en het naoorlogse Berlijn. Er is geen geloof meer in de broederlijkheid en de schoonheid van de metropool. Wat blijft er nog over van alle jeugdige idealen? Niets!

Met *Bezette Stad* is Van Ostaijen heel dicht bij het werk van de Europese avant-garde. Men herkent de ritmische typografie van Apollinaire en de totale afbraak door het **dadaïsme**: de hele (burgerlijke) cultuur is een misselijke farce. Het wapen waarmee de dadaïst de traditionele waarden te lijf gaat, is vaak de ridiculisering.

LESSENREEKS 2: DICHTER BIJ DE DOOD

Een ander voorbeeld is het lesontwerp *Dichter bij de dood*. Ook hier zijn er een hele reeks gevarieerde doelstellingen te realiseren.

DOELSTELLINGEN

- 1 Spreken
 - de leerlingen kunnen hun houding ten opzichte van een geladen onderwerp, in casu de dood, verwoorden;
 - de leerlingen kunnen de samenvatting van een tekst meedelen;
- 2 Luisteren
 - de leerlingen kunnen een beluisterd artikel en/of essay samenvatten;
 - de leerlingen vergelijken de inhoud van een hedendaags gedicht (liedtekst) met werk van het begin van de eeuw;
- 3 Kijken
 - de leerlingen kunnen de stijl van een cartoon beschrijven;
- 4 Lezen
 - de leerlingen kunnen teksten analyseren en vergelijken:
 - Paul van Ostaijen: *In Memoriam Herman van den Reeck*
Vers 6
Grote Zirkus van de H. Geest
Het gevang in de hemel
 - Alice in Chains: *We die young*
 - Reiser: *Vieze vetzak* (fragment)
- 5 Schrijven
(beperkt tot notities nemen)
- 6 Taalbeschouwing
 - de leerlingen kunnen vragen met betrekking tot grammaticaliteit en stilistiek beantwoorden (zie activiteiten);

- 7 Ontwikkelingspsychologie
 - de leerlingen plaatsen de huidige jongerencultuur in een ruimere context;
- 8 Literatuur
 - de leerlingen maken kennis met dadaïstische poëzie van Van Ostaijen;
 - de leerlingen maken kennis met de grotesken.

Het extra materiaal dat u hier nodigt hebt, is een cassetterecorder en een opname van hedendaagse alternatieve muziek (bijvoorbeeld *Alice in Chains: Facelift* (1990)).

Voor deze les hebt u weer minstens twee lesuren nodig. Zoals u in de opsomming van de doelstellingen kunt lezen, is opnieuw gezocht naar een optimale integratie van de diverse vaardigheden. Literaire vorming is hier dan weer beperkt tot dadaïstische poëzie en de grotesken, omwille van de duur van de lessen en de coherentie. Voor een integrale behandeling van Van Ostaijens oeuvre moet u inderdaad voor de filologische methode met het leergesprek opteren. Wij werken aan de communicatieve vaardigheden van onze leerlingen. Uiteraard kunt u meer dan één lesuur/lesontwerp aan deze auteur spenderen.

Het prozawerk van Van Ostaijen kwam vroeger onterecht in de schaduw van zijn lyrisch oeuvre. De auteur wordt maar al te vaak behandeld als dichter, een gevolg van diverse bloemlezingen die enkel de gedichten presenteerden en daardoor een beperkende traditie creëerden. Deze les schenkt meer aandacht aan de grotesken.

Wat de zakelijke teksten uit de instapactiviteiten betreft, doet u er best aan om bij de actualiteit te blijven. Tijdens het schooljaar 1995-1996 was de dood van Kim Saadeldin het gespreksonderwerp in lessen moraal en godsdienst. Recenter was het bericht van het Israëlische bombardement op een Libanees vluchtelingenkamp. Bij het verschijnen van dit nummer van *Vonk* passen stellig nieuwsberichten over de verdwe-

nen en vermoorde meisjes of de moordpartijen in Oost-Zaire. De teksten zijn geen aanleiding tot discussies over druggebruik, gevangenisstraf, oorlogsgeweld, nationalisme, pedofilie en doodstraf. Wel moeten de leerlingen hun gevoelens verwoorden, vaak die van machteloze woede en gelatenheid. Wat kan een gewone mens hieraan verhelpen? Daarop pikt u in met de bedenkingen uit het lesontwerp (activiteit 2).

Waar bij de reeks *De poëzie van het nacht-leven* de tekst van Paul Mennes de hedendaagse benadering van de problematiek (uitgaan en zinloosheid) behandelt, wordt in dit lesontwerp geopteerd voor alternatieve rock en undergroundcartoons. In de 20ste eeuw merken we inderdaad deze evolutie: cynisch cultuurpessimisme vond men bijna honderd jaar geleden enkel in avant-gardekringen, nu is het alomtegenwoordig: grunge-teksten staan niet meteen bekend omwille van hun optimistisch geloof in de samenleving.

LESVERLOOP

Activiteit 1

U leest twee artikels voor:

- een recent artikel over dodelijke ongelukken, oorlogsrampen en merkwaardige overlijdens;
- *In Memoriam Kim*.

Deze tekst(en) zijn de basis voor een mondelinge luistersynthese. Dit kan bijvoorbeeld geëvalueerd worden.

Standpunt

In memoriam Kim

Vandaag wordt Kim Saadeldin begraven. Hij werd zestien.

Een hartstilstand, naar verluidt, tijdens een voetbalmatch in het verbeteringsgesticht van Mol.

Een paar weken eerder was Kim opgepakt op een feestje. Kim rookte regelmatig een joint. Hij haalde het spul in Nederland en bracht wel eens wat mee voor zijn vrienden. En thuis, op zijn slaapkamer, stond zelfs een kast waarin hij fevegeefs had gepoogd enkele verlepte cannabisplantjes zelf op te kweken. Die kast werd ontdekt door de politie, bij een overigens compleet onwettige huiszoeking.

Jeugdrechter V.C. wist wat hem te doen stond met dit uiterst crimineel individu, deze zwarte dealer met zijn buitenslands klinkende naam: twee maand plaatsing in Mol.

Maar Mol zat vol. Dus werd Kim een week in de Begijnenstraat opgesloten. In een isoleer- cel, want minderjarigen mogen niet samen met de rest van de gevangenen opgesloten worden.

Kim, een van de besten van zijn klas, was volgens de direktie van zijn school en zijn PMS-centrum een modelleerling. Net zoals heel wat intelligente 16-jarigen las hij veel: boeken over esoterisme, filosofie, New Age, de zin en onzin van het leven. Dat soort lektuur was in de Begijnenstraat niet voorhanden: hij kreeg er wat Jommekes toege- stopt.

In Mol zorgde ons prachtig systeem van jeugdbescherming voor een daadwerkelijk alternatief voor Kims op de klippen gelopen drugleven. Een sociaal assistent heeft hij er nooit gezien, zijn begeleiding naar een

drugvrij bestaan bestond er uitsluitend in het schoonmaken van de plaatselijke WC-potten. Zijn moeder en vrienden moesten er hemel en aarde bewegen om toch nog contact met hem te krijgen. Het lukte nauwelijks.

En toen, net op de dag dat minister Johan Vande Lanotte toegaf dat hij in zijn 'zwarte periode' cannabis en nog wel meer had gebruikt, stuurde Kim in elkaar bij een partijje voetbal. Dood.

Twee dagen later meldde The Lancet, het meest gezaghebbende medische tijdschrift ter wereld, in zijn hoofdkommentaar dat het gebruik van cannabis geen, maar dan ook helemaal geen nadelige invloed op de gezondheid van de bevolking of het individu heeft en dat bijgevolg de enige verdigbare heileidslijn het Nederlandse gedoogbeleid is.

Kim wordt vandaag door zijn schoolkameraden, zijn moeder en zijn zus ten grave gedragen. De eerste cannabisdode in dit land. Niet gedood door cannabis, maar voor een stuk door het beleid tegen cannabis.

In een van zijn laatste brieven schreef hij zelf: 'Ik ben er heilig van overtuigd dat cannabis op zich minder schadelijk is voor mijn gezondheid dan alcohol.'

(...) Ikzelf probeer niemand mijn mening op te dringen, want dat druist in tegen mijn vrijheidsgevoel, maar dan vind ik het bijzonder jammer dat de democratische maatschappij mij dwangmatig haar overtuiging opdringt, terwijl ik niemand enig kwaad berokken."

Hopelijk vindt jeugdrechter V.C. makkelijk de slaap van- nacht.

Yves Desmet

Activiteit 2

Klasgesprek:

- Wat kunnen mensen doen wanneer zij dergelijke artikels lezen of horen?
- Welk gevoel overheerst dan? (bijvoorbeeld machteloosheid, gelatenheid)
- Hoe reageert een heel religieuze samenleving op berichten over dood? (bijvoorbeeld heldenverering Iran)
- Hoe reageert een teleurgestelde of een geseculariseerde cultuur hierop? (bijvoorbeeld het cynisme van deze eeuw)

De dood heeft ons altijd gefascineerd, maar vanaf de romantiek is hij een obsessie. Jongeren van elke generatie in deze eeuw dra-

gen T-shirts met dode (pop)helden, die vaak zelf geobsedeerd waren door de dood: Jim Morrison ('70), Sid Vicious ('80), Kurt Cobain ('90). Wie van de leerlingen kan iets meer vertellen over deze figuren? Wie kent er nog?

Activiteit 3

Er wordt geluisterd naar hedendaagse popmuziek, een lied waarin de dood en de uitzichtloosheid van de huidige generatie bezongen worden. Voor de aardigheid staat hieronder een tekst van *Alice in Chains*, een groep uit Seattle. Er zijn echter massa's alternatieven: vraag die gerust aan de experts in uw klas.

We die young

Scary's on the wall
 Scary's on his way
 Watch where you spit
 I'd advise you wait until it's over
 Then you got hit
 And you shoulda known better
 And we die young
 Faster we run
 Down down down you're rollin'
 Watch the blood flood in the muddy sewer
 Take another hit
 And bury your brother
 And we die young
 Faster we run
 Scary's on the wall
 Scary's on his way
 Another alley trip
 Bullet seek the place to bend you over
 Then you got hit
 And you shoulda known better
 Faster we run
 And we die young

Alice in Chains
Facelift (1990)

Omdat niet iedereen meteen naar de platenzaak zal hollen om *Alice in Chains* te kopen, staan hier geen verdere opdrachten. U kiest dus best zelf een lied en bedenkt er enkele vragen bij. De leerlingen krijgen de tekst met woordverklaring.

Er kan een kort klasgesprek volgen naar aanleiding van deze tekst uit de hedendaagse jeugdcultuur.

Activiteit 4

De leerlingen lezen *In Memoriam Herman van den Reeck* uit 1920. Per twee beantwoorden zij de vragen (zie werkblad, punt 1). Er volgt een klassikale verbetering.

Mogelijke antwoorden:

- Dit gedicht staat in het handschrift van de auteur, met een verschil tussen lopend schrift en drukletters. Er is geen traditioneel rijm, hoewel er duidelijk met klanken gespeeld wordt (alliteraties, assonanties).
- Zelfs taalregels worden opzij geschoven (bijvoorbeeld *staan* als transitief werkwoord).
- Met bloesems die geknakt worden nog voor ze tot bloemen zijn opengebloeid.
- Een samenleving die de jeugd vermoordt, heeft geen toekomst meer.

Indien u wenst, kunt u een verband zoeken met de tekst over Kim Saadeldin.

Ten slotte leest u de literaire achtergrondinformatie (werkblad, punt 2).

Activiteit 5

Vers 6 wordt klassikaal besproken. Er wordt gewerkt zoals bij het vorige gedicht: zie werkblad, punt 3. Mogelijke antwoorden:

- a Hij is aan het einde van zijn Latijn.
- b Hij wil helemaal opnieuw beginnen, vanaf het beginnende begin.

Activiteit 6

U vraagt de leerlingen wat zij (uit vorige lessen nog) over dadaïsme weten. De culturele wanhoop werd bij het begin van de eeuw enkel ervaren door de intellectuelen van de avant-garde. De gewone man likte zijn oorlogswonden en genoot van de technologische snufjes in het interbellum (film, luchtvaart,...). Elk decennium kwamen er cultuurpessimisten bij. Aan het einde van de 20ste eeuw is de wanhoop in alle lagen van de bevolking terug te vinden, getuige daarvan de doodobsessie in alternatieve jongerencultuur en cartoons.

Activiteit 7

Het stripverhaaltje komt uit *Vieze Vetzak* van Reiser (inmiddels ook al gestorven), de geestelijke peetvader van Kamagurka c.s. Reiser's werk wordt uitgegeven door Z. Als illustratie geven we het slot van het verhaal.

De cartoon van Reiser is het verhaal van een oude viezerik, die enkel een ouderwetse, ongewassen onderbroek draagt. Hij gaat babysitten en vertelt de kleintjes een 'leuk verhaal': de evolutie van het leven op aarde. De kinderen vinden het maar niets, tot hij zegt dat de mens de kroon op de schepping is. Hij verwijst daarbij naar zichzelf. De kleintjes proesten het uit.

Na individuele lectuur wordt het klassikaal besproken. De leerlingen beschrijven de tekenstijl. Hoe worden mensen afgebeeld? (Hier kan de term 'grotesk' al geïntroduceerd worden). Wat is de boodschap van de auteur? Neemt hij de mensheid nog ernstig? Wat is hier humoristisch? Hoe noem je dergelijke humor?

Activiteit 8

Een dergelijk cynisme vindt men ook in Van Ostaijens bundel *Bezette Stad*, waarvan de laatste bladzijde (uit het gedicht *De Aftocht*) kort besproken wordt. Welke woorden drukken de zinloosheid van het bestaan uit? Verklaar: *alle dijken breken*.

40-49). Hier kunt u de tekst integraal behandelen of slechts enkele fragmenten. Uiteraard speelt de timing van uw les hier een belangrijke rol. Op het werkblad noteren de leerlingen uw opdrachten. Aangezien wij niet in uw plaats beslissen hoeveel u van de tekst laat lezen, is het min of meer onmogelijk de vragen vooraf op de werkbladen te schrijven. Toch enkele suggesties:

Activiteit 9

Vervolgens leest u de achtergrondinformatie (werkblad, punt 4). *Het Grote Zirkus van de H. Geest* wordt illustratief bekeken. Ook deze 'affiche' vindt u in *Bezette Stad*. Het is onmogelijk hier een paginanummer op te geven.

- Welke kritiek uit Van Ostaijen op de mensheid door een (ex-)gevangene als hoofdpersonage te creëren?
- Wat hekelt de auteur met *het buro voor opbeuring van de vrijgelaten gevangenen*?
- Vergelijk de tekst met de affiche uit *Bezette Stad*.
- Wat is er typisch aan het taalgebruik van de professoren?
- Welke metamorfose ondergaat nr. 200?

Activiteit 10

Daarna bespreekt u de groteske *Het gevang in de hemel*. (Verzameld Proza, p.

WERKBLAD**1 In Memoriam Herman van den Reek (geschreven in 1920)**

Beantwoord de vragen:

- a Bespreek de uiterlijke kenmerken van dit gedicht.
- b Wat doet de auteur met de regels van de grammatica?
- c Waarmee wordt de jeugd vergeleken?
- d Wat heeft dit voor gevolg met betrekking tot de toekomst?

2 Paul van Ostaijen en de dood

Van Ostaijen werd vaak met de dood geconfronteerd, eerst en vooral in zijn familie. Bovendien was hij getuige van het bombardement van Antwerpen en de ontredde- ring in het naoorlogse Berlijn. Vooral de laatste ervaring was doorslaggevend. Vanaf 1919 creëert hij werk waarin hij zijn wanhoop uit. Ook zijn religieuze overtuiging begint te wankelen. Niet alleen personen sterven: de hele cultuur!

De handschriftenbundel *De Feesten van Angst en Pijn* (posthuum uitgegeven in 1928) begint trouwens met het gedicht *De Moordenaars*. Het is hem onmogelijk geworden om nog langer te geloven in de 19de-eeuwse idealen en esthetische principes.

Dadaïsme benadrukt de absurditeit en toevalligheid van het leven en streeft naar absolute vrijheid van expressie, nadat alle vroegere culturele normen vernietigd zijn. Er is dus hoop na de destructie: het moet kapot om opnieuw te beginnen.

3 *Vers 6 (geschreven in 1920)*

Beantwoord de vragen:

- a Wat is de huidige toestand van de ik-figuur?
- b Wat heeft hij voor doel?

4 *Meer dan dichter*

In Berlijn schrijft Van Ostaijen niet alleen dadaïstische gedichten. Minstens zo belangrijk zijn de prozawerken: veel brieven naar de vrienden in Antwerpen en vooral de grotesken.

Grotesk betekent bespottelijk buitensporig; mensen worden getoond van hun laagste kant. Een **groteske** is een kort verhaal waarin de auteur burgerlijke (vaak 19de-eeuwse) waarden bespot zoals kerk, vorst, staat, democratie en vaderlandsliefde. Absurd en grillig.

De groteske *Het gevang in de hemel* werd geschreven in de periode toen Van Ostaijen werkte aan *Bezette Stad*, de dadaïstische bundel waarin hij de zinloze chaos verwoordt. In het prozastukje hekelt de auteur het beroemde trio dat ook op de affiche (uit *Bezette Stad*) verschijnt van het Grote Zirkus van de H. Geest.

5. *Het gevang in de hemel (geschreven in 1920)*

Beantwoord de vragen:

(...)

LESSENREEKS 3: JAZZ OVERSPOELT DE STRAAT

In de voorgaande lesontwerpen ging onze aandacht uit naar Van Ostaijens dandy-achtige debuut, het dadaïsme van *Bezette Stad* en *De Feesten van Angst en Pijn*, en de grotesken. Onbesproken bleven zijn activisme, humanitair expressionisme en de zuivere lyriek van de nagelaten gedichten.

Dat is het onderwerp van de laatste lessenreeks. Het grote nadeel van de communica-

tieve methode is duidelijk: ofwel vraagt de (min of meer) integrale bespreking van de auteur heel veel tijd, ofwel blijven enkele (belangrijke) aspecten in het vriesvakje van uw kennis zitten. De voordelen van communicatief taalonderwijs zijn echter doorslaggevend, vooral als wij beseffen dat ook de traditionele bio-bibliografische methode voor literatuurgeschiedenis niet anders kan dan selecteren en lacunes kweken.

De lessenreeks met aandacht voor het expressionisme, activisme en zuivere lyriek krijgt als titel *Jazz overspoelt de straat*. Opnieuw is er een hele waslijst doelstellingen.

DOELSTELLINGEN

- 1 Spreken
 - de leerlingen kunnen een kunstwerk objectief beschrijven en stijlverschillen aanduiden;
- 2 Luisteren
 - de leerlingen kunnen de sfeer en het publiek van een muziekwerk bepalen;
- 3 Schrijven
(beperkt tot notities nemen)
- 4 Lezen
 - de leerlingen kunnen teksten vergelijken en analyseren (de teksten zijn er ook om genietend te lezen):
 - Albrecht Rodenbach: *Het lied der Vlaamse zonen*
 - Paul van Ostaijen: *Gulden sporen negentienhonderd zestien*
Gebruiksaanwijzing der lyriek (fragment)
Het dadakabaret
Polonaise
Berceuse voor volwassenen
- 5 Taalbeschouwing
 - de leerlingen kunnen vragen met betrekking tot grammaticaliteit en stilistiek beantwoorden (zie activiteiten);
- 6 Kijken
 - de leerlingen kunnen details en stijlverschillen in monumenten herkennen;
- 7 Literatuur
 - de leerlingen maken kennis met het humanitair expressionisme;
 - de leerlingen maken kennis met Van Ostaijen als essayist en met de *Nagelaten Gedichten*;
- 8 Ontwikkelingspsychologie
 - de leerlingen ontdekken de ruime culturele context waarin zij hun gevoel van verveling en zinloosheid kunnen situeren.

Het extra materiaal waarvoor u moet zorgen:

- illustraties: monument gesneuvelden en/of oorlogshelden zowel 19de-eeuwse als sobere 20ste-eeuwse;
- cassetterecorder;
- opnamen met 19de-eeuwse nationalistische muziek en volksmuziek (bijvoorbeeld wereldmuziek).

LESVERLOOP

Activiteit 1

U toont uw leerlingen enkele prenten: een eerste reeks met nationalistische monumenten (bijvoorbeeld Arc de Triomphe, ruitersstandbeelden van koningen, monumenten 'aan onze helden 1914-1918'...) en een tweede reeks met sobere kunstwerken (bijvoorbeeld Vietnam Veterans Memorial, monumenten van concentratiekampen, 'aan onze helden 1940-1945',...). U vraagt ze of zij de monumenten kunnen beschrijven, de stijlverschillen kunnen aanduiden en eventueel dateren.

Activiteit 2

U laat de leerlingen korte fragmenten horen: een stukje uit een 19de-eeuws heroïsch-nationalistisch werk (bijvoorbeeld *Ouverture Egmont*, *Ouverture 1812*, *Stars and Stripes Forever*,...) en een stukje volksmuziek (bijvoorbeeld blues, wereldmuziek,...). U vraagt hun of zij kunnen beschrijven welke sfeer de fragmenten oproepen, wat de muziek evoceert en of zij de stijlverschillen kunnen aanduiden. Ook wordt gevraagd of zij het publiek van deze soorten muziek kunnen bepalen en welk fragment het best bij welk monument past. Vervolgens leest u de eerste opmerking op het werkblad.

Activiteit 3

De leerlingen lezen de teksten van Roden-

bach en Van Ostaijen in stilte en werken per twee aan de vragenlijst (werkblad, punt 2). Daarna volgt een klassikale correctie. Mogelijke antwoorden:

- a Overeenkomsten: verheerlijking 1302, huidige strijdbaarheid, religieuze verwijzingen (Christi Kruis, woord dat vlees werd), agressieve taal (vuisten, storm op zee, stromen naar de zee), eindrijm,...
- b Verschillen: vrije verzen, vrije strofenbouw en eigen spellingsysteem bij Van Ostaijen,...

U leest de opmerking (werkblad, punt 3).

Activiteit 4

De leerlingen lezen een essayistische tekst van Van Ostaijen: *Paralipomena*, een fragment uit *Gebruiksaanwijzing der lyriek*. Dezelfde werkwijze. Mogelijke antwoorden (vragen op werkblad, punt 4):

- a Die is té ernstig en past in het systeem, l' ancienne Belgique. Alles wordt (blijft) gedirigeerd door Kerk en Staat.
- b Hier neemt hij duidelijk afstand van zijn eigen engagement.
- c Het pessimisme: de mensheid verbeteren kan niet. Wat rest, is ongedwongen lyriek.

Activiteit 5

U leest de laatste opmerking. Vermoedelijk is hier extra uitleg noodzakelijk. U kunt een kort klasgesprek beginnen over het gevoel van zinloosheid en de emotie van verveling, beide uitgesproken aanwezig in de 20ste eeuw. Eventueel zoeken de leerlingen naar titels van werken, voornamelijk popmuziek, die dit uitdrukken.

PARALIPOMENA

Mevrouw, mijnheren,

Waarde, geacht publiek! ik zeg maar: "Stilte". O neen het is helemaal niet om haar zelve dat ik de stilte verlang, het is enkel bij wijze van wijding. Immers, er gebeuren op dit ogenblik, dat ik plechtig zou willen noemen, van wege de noodzakelijke koppeling die wil dat, in onze literatuur, een ogenblik steeds plechtig worde genoemd, er gebeuren op dit ogenblik, zeg ik, twee wonderen. Het eerste wonder is dit van een groep mensen die aandachtig luisteren wil naar de verklaringen van -korteidshalve- een dichter; het tweede wonder is deze zich-verklarende dichter zelve. Het spreekt enerzijds van zelf dat de nederigheid mij dwingt toe te geven dat het eerste wonder het grootste is. Doch anderzijds wil ik hopen dat u zult inzien dat, spijs de praktiese alledaagsheid van het geval, theoreties gezien een zich-zelfverklarend dichter een niet alledaags geval is; natuurlijk, ik zeg het uitdrukkelijk, geldt dit alleen theoreties, in werkelijkheid gelijkt een dichter veel op een babbelzieke groentevrouw.

En toch... en toch.

In Vlaanderen, doordat het oordeel over dichtkunst door vlaamse beweging en wielersport wordt beïnvloed, houdt men de dichter gaarne voor een exempel van burgerdeugd; -een burgerdeugd trouwens, die zich vrijelik lyries zal ontwikkelen vanaf vier uur 's namiddags, voor zover de vlaamse dichter een schoolmeester of een magistraatsbediende is, en dat zijn zij allen, alle vlaamse dichters.

Maar erger is het dat het een noodlot blijkt te zijn van de lage landen langs de zee dat de bewoners er met de ernst geen blijf weten en dat predikanten er tevens als direktoren van het cirkus fungeren. Dat is jammer. Want een cirkus is een mooi ding zolang niet een predikant daarvan direktur is. In de Lage Landen zou men voor minstens de tijdsruimte van 35 jaar het woord "ernst" moeten verbieden. Op het gebruik daarvan zou een zeer hoge straf moeten staan.

(...)

Hiermee kan ik het hoofdstuk dat ik lokaal optimisme zou kunnen noemen, verlaten en overgaan tot een blijder gebied, dat namelijk van het lyries pessimisme. Weg met de costers en met de andere dominee's. Weg met de verbetering van de mensheid, maar leve de verbetering van het koerspaarderas! Want: lang leve Pegasus, onder de naam van Fox-trot II.

Activiteit 6

Klassikale bespreking van *Het dadakabaret*.

De muziek van de (19de-eeuwse) culturele elite moet hier het onderspit delven: Puccini, Wagner. De spontaniteit van jazz overwint. De authenticiteit van de vreugdevolle dans is de enige zekerheid. De rest barst.

Het dadakabaret

Traag begint jazz.

Langzaam

schuiven. Voeten

Benen.

Meer zekerheid in beweging als de saksofoon versterkt.

Revolverschot.

10 revolverschoten.

De naaistertjes en de klerken voelen zich thuis. De onzekerheid van vlool Puccini Butterfly is geweken.

Zekerheid op het plankier. Een nieuwe periode van het positivisme: Jazz.

De saksofonist schreeuwt. Allohl!

En allen: Alloh. (Kiek van de monden).

Huizen nevenaan. Vlijtig arbeiden van dactylo's en klerken.

Knal.

10 knallen.

De muur wordt dun.

Het ritme dringt door. De dactylo's verstarren de handen boven het klavier. De klerken star de pen in de hand niet schrijven.

Kiek van Dada in sneller tempo. De muur heel dun: papier.

De dactylo's klappen de schrijfmasjienes dicht. Klerken verlaten de lessenaars zonder de rekening te sluiten.

De klerken en de dactylo's naar beneden, paarsgewijze en in jazztempo.

Een pensionaat. De voordrachtzaal. Een professor in voordracht over *Götterdämmerung*. Und also in diesem Sinne Richard Wagner der gute Germane. Bakvisjes: slapen, bonbons eten.

Revolverschot.

10 revolverschoten.

En alle bakvisjes: dadelik begrijpen. Kiek van bakvisjesmonden: Allohl

Als ordewoord rush naar buiten.

Kiek snelle beweging van bakvisjesbenen.

De straat voor de bar Dada. Van rechts komen de dactylo's en de klerken, van links de bakvisjes. Verbroedering. Versmolten dringt de groep Dada binnen.

Eivolle bar Dada. Nietdansers versterken het orkest. Met glazen, sirenen, stoelen, honden, vorken en messen.

De ruiten

trillen.

Paukeslag.

De gevel beweegt.

Barsten.

Orkest cimbalen.
ren

Rinkelen.

Op het doek: ruiten breken. Barsten de deu-

DE JAZZ OVERSPOELT DE STRAAT.

Activiteit 7

De overige gedichten (*Polonaise*, *Opper-vlakkige charleston*, *Berceuse voor volwassenen*) worden illustratief gelezen. Mocht u er nog een extra uurtje mee werken, dan kunt u altijd associatielijnen zoeken en het verbluffende klankenspel analyseren. De

leerlingen kunnen in groep aan een performance werken, een creatieve voordracht.

Minder geslaagd is de leerlingen ertoe brengen dergelijke lyriek te schrijven. Ten eerste hebben zij de geestelijke evolutie van Van Ostaijen niet ondergaan. Ten tweede is niets zo belachelijk als iconoclastische werken plagieren.

WERKBLAD

1 Dode helden

De 19de eeuw had een grote behoefte aan helden. In de biedermeiercultuur vertegenwoordigen die vooral de burgerlijke waarden, onder andere nationalistische trots. Typisch voor de grote mogendheden is een koloniale en culturele expansiedrift doordrongen van een superioriteitsgevoel. Minderheden zijn dan weer noodgedwongen nationalistisch en voeren strijd voor hun culturele zelfbehoud. Ze vragen echter allemaal om een heroïsche verantwoording van hun daden. In 1914 zag men maar al te vaak uitgelaten soldaten naar het slagveld trekken.

Op het einde van de 20ste eeuw hebben die bombastische monumenten plaats geruild voor sobere werken met een pakkende eenvoud. In de 19de eeuw rende men de straat op om naar een militaire fanfare te luisteren. In de 20ste eeuw spant populaire muziek (volksmuziek, **jazz** en zijn kinderen) de kroon. Dode helden krijgen een andere muzikale hulde: blues, protestsong,... de populaire elegie.

2 Gulden sporen negentienhonderd zestien (geschreven in 1915 of 1916)

Vergelijk de tekst met *Het lied der Vlaamse zonen* van Albrecht Rodenbach:

- a Overeenkomsten?
- b Verschillen?

3 Van Ostaijen 1918

In zijn tweede bundel *Het Sienjaal* zoekt Van Ostaijen naar verbondenheid met anderen. Soms is dat zoeken activistisch Vlaamsgezind, vaak een streven naar universele broederschap. In volle oorlog bezingt Van Ostaijen de broederlijke solidariteit en een **humanitaire**, pacifistische levenshouding, die - vreemd genoeg - gekoppeld wordt aan de Vlaamse strijd.

Ook wordt er gezocht naar een nieuwe taal, een nieuwe vorm. De 19de eeuw is voorbij, de oude wereld ligt aan scherven. Het humanitaire gevoel wordt uitgedrukt in vrije verzen met een sterk ritme. De taal is overdadig en profetisch. Deze vernieuwingen worden alle onder de (vage en complexe) noemer **expressionisme** geplaatst.

4 De essayist Van Ostaijen

Lees het fragment uit *Gebruiksaanwijzing der lyriek*. Beantwoord de vragen:

- a Wat verwijt Van Ostaijen de Vlaamse dichtkunst?
- b Waarvan neemt hij dus zelf afstand?
- c Wat is *lyries pessimisme*?

5 Van Ostaijen na 1922: een andere muziek

Muziek was nooit ver weg bij Van Ostaijen: de cabarets uit *Music Hall* (1916) waar jongeren zich met elkaar verbonden voelen, de gezwollen liederen van *Het Sienjaal* (1918). Maar daar neemt hij nu uitdrukkelijk afstand van: wat een verschil met zijn laatste gedichten!

Na *Bezette Stad* zakt Van Ostaijen weg in een diepe crisis. Wat blijft er nog over als alles afgebroken is? Heel eenvoudig: niets. De confrontatie met het Niets is nieuw en daarom beangstigend. Van Ostaijen aanvaardt het Niets uiteindelijk. Hij heeft Niets te zeggen. Wie het uiteindelijk aanvaardt, ontdekt een nieuw universum. (In de 20ste eeuw vindt met het Niets in heel wat cultuurprodukten terug, inclusief hedendaagse jongerencultuur). Ook ontdekt men een cultuur waarin wel een traditie bestaat met betrekking tot het Niets: oosterse filosofie. (In de 20ste eeuw vindt men oosterse filosofie in heel wat cultuurprodukten terug, inclusief hedendaagse jongerencultuur). Tao. Dansen in de Leegte. Improviseren. Jazz is improvisatiekunst bij uitstek en dé muziek van onze eeuw (inclusief alle populaire nakomelingen).

De jazz in de *Nagelaten Gedichten* is totaal anders dan de jazz van *Music Hall*. Van Ostaijen was van plan om een deel van die gedichten te publiceren onder de titel *Het eerste boek van Schmoll...* vingeroefeningen voor beginnende pianisten... twee handen in het lege en verre vingers tien.

Hier schrijft Paul van Ostaijen wereldliteratuur. Lyriek is voor hem de expressie van het intuïtieve geworden, het gezang van het onderbewustzijn, waarin begrippen vrij geassocieerd worden. **Zuivere lyriek** die zichzelf tot doel heeft. Het kunstwerk staat buiten alle ethische gedachtengoed.

6 Het dadakabaret

Welke muziek moet hier de duimen leggen?

7 Nagelaten gedichten

Geniet van deze literatuur. Geen vragen. Geen Logos. Een paradijs voor voordrachtskunstenaars.

BESLUIT

Geïntegreerde literatuurbeschouwing biedt de volgende voordelen:

- gevarieerde activiteiten;
- veel vaardigheden worden getraind;
- ruimte voor creativiteit;
- literaire basiskennis.

Dit probleem kan men grotendeels omzeilen door het formuleren van duidelijke doelstellingen en gestructureerde werkbladen, waarop de communicatieve opdrachten afgewisseld worden door filologische achtergrondinformatie. Deze is weliswaar beperkt, maar ook bij het traditionele leergesprek zorgt tijdnoed voor vervelende selecties.

De eerste drie zijn de pluspunten van communicatief taalonderwijs. Het nadeel is dat de literaire vorming minder aandacht krijgt.

*Frank Verbeeck
Louis Mastplein 24
2660 Antwerpen-Hoboken*

Noot

- ¹ Deze lesontwerpen werden vorig schooljaar gepresenteerd tijdens een navormingsmiddag van het Centrum voor Beroepsvervolmaking Leraren (CBL) van de Universitaire Instelling Antwerpen.